

Geert van de Ven: Opzoeken of leren? *Een grammatica voor anderstaligen*

José Bakx, Martine Jetten & Liesbet Korebrits,
*Grammatica in gebruik. Nederlands voor anders-
staligen.* Amsterdam/Antwerpen, Intertaal,
1995. 160 blz. ISBN 90-5451-0579, f 32,75.

*Grammatica in gebruik. Nederlands voor anders-
staligen* is een grammatica bedoeld voor anders-
stalige volwassenen met een middelbare of
hogere vooropleiding. De grammaticale
onderwerpen die in het boek worden gepre-
senteerd, zijn geschikt voor cursisten op het
niveau van beginners tot het niveau van half-
gevorderden. De grammatica staat niet op
zichzelf, maar dient als hulpmiddel bij een
basismethode Nederlands.

De auteurs zijn in de *aanwijzingen voor de
gebruiker* niet expliciet over de doelstellingen
van de grammatica. Dat de grammatica dient
voor gebruik in de klas of individueel thuis,
maakt niet duidelijk wat voor een gebruik de
auteurs beogen. Is de grammatica een naslag-
werk? De lijsten achterin het boek en het
register vormen hiervoor een sterke aanwij-
zing. Deze zijn bijzonder nuttig bij zelfstandig
gebruik van de grammatica. Zo is er een lijst
met vertaalde grammaticale termen (Engels,
Frans, Duits, Turks en Arabisch); een lijst met
veelgebruikte onregelmatige werkwoorden;
een lijst met vaak voorkomende scheidbare
werkwoorden; een lijst met veel voorkomende
werkwoorden met een vast voorzetsel. In het
boek is ook een register opgenomen met
grammaticale onderwerpen en realisaties daar-
van.

Mogelijk streven de auteurs ook andere
didactische doelen na. De oefeningen na elk

behandeld grammaticaal onderwerp en de
antwoorden achterin het boek wijzen op een
eventueel gebruik als leergrammatica.

Ook de term 'gebruik' uit de titel blijft bij de
aanwijzingen voor de gebruiker in de lucht han-
gen. Gaat het hier om een traditionele uitleg
over vorm en gebruik van een grammati-
caal onderwerp? Of wordt een grammatica
bedoeld die is gestoeld op taalgebruikssituaties,
en staat de auteurs een meer communicatieve
opzet voor ogen?

The proof of the pudding is in the eating.
Aan de hand van de vorm en de inhoud van de
grammatica probeer ik hieronder te ontrafelen
welke doelen de auteurs wèl en welke zij niet
of slechts ten dele waarmaken.

Gebruik als leergrammatica

Elk hoofdstuk van het boek (behalve het
eerste) is volgens eenzelfde principe geordend.
Eerst volgt een korte voorbeeldtekst waarin
een grammaticaal fenomeen wordt geïntro-
duceerd. Hierna volgt informatie over het
gebruik van het verschijnsel. Vervolgens komt
de structuur van een taaluiting aan bod, even-
tueel aangevuld met opmerkingen en extra
uitleg. Tenslotte volgen enkele oefeningen die
in Neuners termen vooral tot A-oefeningen
(herkenning en begrip) en B-oefeningen
(reproductie) beperkt blijven (Neuner e.a.
1981). De indeling (voorbeeldtekst, informatie
over het gebruik, de structuur, extra uitleg en
oefening) is voor leerders herkenbaar uitge-
werkt in de lay-out en maakt zo de theorie
makkelijker toegankelijk.

Het eerste hoofdstuk wijkt af van de vaste
indeling omdat hierin een overzicht (met uit-
leg) wordt gegeven van grammaticale termen.
In de *aanwijzingen voor de gebruiker* staat het
advies om dit eerste hoofdstuk door te nemen
vooraangaand aan de andere hoofdstukken. De
overige hoofdstukken behandelen de belang-
rijkste onderwerpen uit de traditionele (rede-
kundige en taalkundige) grammatica. Daarbij
teken ik aan dat niet alle hoofdstukken geheel
traditioneel zijn samengesteld. Het bijvoeglijk
naamwoord en het verkleinwoord zijn bij-
voorbeeld onder één noemer gebracht
(*Kenmerk van een persoon of ding*), bezitsrelaties
worden niet alleen met het bezittelijk voor-
naamwoord aangeduid, ook *van* en de genitief-s

worden hier behandeld. In het hoofdstuk over de hulpwerkwoorden van modaliteit staat ook de gebiedende wijs behandeld (kenmerken van een situatie of handeling). Deze laatste samenvoeging is nogal kunstmatig. De samenbinde factor tussen modaliteit en gebiedende wijs is de beleefdheid van een taaluiting. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om het verschil tussen taaluitingen als *Geef mij de melk!* en *Kunt u de melk even aangeven, alstublieft*. In het hoofdstuk worden echter veel meer aspecten van de hulpwerkwoorden behandeld dan alleen beleefdheid. Daarmee krijgt de gemeenschappelijke noemer wel erg weinig basis en doet kunstmatig aan. De behandeling van bezitsrelaties daarentegen werkt verhelderend voor leerders, omdat deze informatie ‘natuurlijk’ bij elkaar hoort.

Een goede transferbevorderende stap die de auteurs hebben genomen betreft de woordenschat. Woorden uit de voorbeelden en uit de oefeningen zijn zo veel mogelijk afkomstig uit het *Basiswoordenboek Nederlands* van De Kleyn en Nieuwborg, waarop ook veel basismethodes zich baseren. Dit betekent dat de cursisten bij het doornemen van de grammatica de gelegenheid hebben deze woordenschat verder in te slijpen.

De leerders vinden in de grammatica weinig aanwijzingen hoe zij de stof kunnen leren. Voor docenten zijn geen specifieke aanwijzingen gegeven hoe de leerstof over te dragen. Zeker als het ‘gebruik’ uit de titel produktief moet worden opgevat, zijn aanwijzingen daartoe en aanvullingen noodzakelijk. De A- en B-oefeningen op zich geven immers weinig aanleiding tot vrij gebruik van het geleerde. Dit is jammer. De meeste gebruikers zullen uiteindelijk toch uit zijn op toepassing in de praktijk. De bereidheid tot droog zwemmen wordt aanzienlijk vergroot als er zicht is op echt water. C- en D-oefeningen die een *communication gap* bevatten zouden wat dit betreft motiverender kunnen werken. Bij dit soort oefeningen is de informatie niet gelijkelijk over de deelnemers verdeeld, zodat als vanzelfsprekend de behoefte ontstaat deze ‘informatiekloof’ te overbruggen en (indien nodig) de grammaticale structuur te realiseren.

Ook in een ander opzicht is het de vraag of leerders voldoende worden uitgedaagd het geleerde toe te passen. De voorbeeldteksten en

de oefeningen zijn weliswaar semi-authentiek – samenhangende teksten en dialogen uit alledaagse taalgebruikssituaties –, maar ik betwijfel of zij de nieuwsgierigheid voldoende prikkelen.

In de volgende tekst zijn de telwoorden die een precies aantal aangeven vet gedrukt.

Mevrouw Driessen gaat boodschappen doen. Ze moet opschieten, want het is al **tien** voor **zes** en de supermarkt sluit om **zes** uur. Op haar lijstje staan de volgende dingen: $\frac{1}{2}$ liter melk, **250** gram champignons, **drie** tomaten, **twee** ons vlees en een pak rijst.

Afbeelding 1: Een prikkelend voorbeeld?

Daarbij doet de uitleg over het gebruik van de grammaticale structuren doet soms erg abstract aan: ‘We gebruiken de voltooid tegenwoordige tijd bij een beschrijving of handeling of situatie uit het verleden. Deze handeling of situatie is afgelopen. Het resultaat van de handeling of situatie heeft een relatie met het heden.’ Ik weet niet of de cursisten deze informatie zonder meer kunnen vertalen naar hun eigen situatie.

Een authentiekere presentatie van het (semi-)authentiek voorbeeldmateriaal zou de betekenis van een oefening of tekst ook meer tot zijn recht laten komen. De meeste oefeningen of voorbeelden zien eruit als het voorbeeld in afbeelding 2.

In de volgende tekst zijn de bijvoeglijke naamwoorden vet gedrukt.

TE KOOP

Een **oud** huis (uit 1930) met een **zonnige** tuin. Het huis heeft een **ruime**, **lichte** woonkamer met een **houten** vloer en een **moderne** keuken. Op de eerste verdieping zijn twee **kleine** slaapkamers en twee **grote** slaapkamers. De badkamer is **nieuw**. Het huis ligt in een **rustige** buurt.

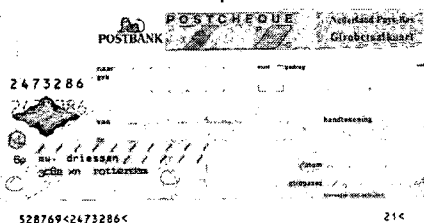
Afbeelding 2: Een advertentie zonder de authentieke opmaak

Het spreekt vanzelf dat een authentieke weergave van een tekst (in dit geval een advertentie) voor cursisten inspirerender werkt. Als contrast een van de weinige authentieke illustraties uit het boek bij een oefening over telwoorden.

Oefening 1

Mevrouw Driessen doet boodschappen bij verschillende winkels. Ze betaalt met cheques. Hieronder staat een voorbeeld van een cheque

Voorkant van een cheque

Achterkant van een cheque

Op de voorkant van de cheque moet mevrouw Driessen het bedrag en de datum in cijfers invullen.

Op de achterkant moet ze het bedrag van de gulden in letters en het bedrag van de centen in cijfers invullen.

Schrijf op wat mevrouw Driessen op de voorkant en op de achterkant van de cheque invult.

Afbeelding 3: Een levensechte illustratie

Over de volgorde waarin leerders de stof tot zich kunnen nemen staat eveneens weinig vermeld in de *aanwijzingen voor de gebruiker*. Hoofdstuk 1 dient in ieder geval als eerste te worden doorgenomen. Hoofdstuk 2 t/m 15 kunnen worden behandeld 'in een volgorde die u kiest'. Pienemann (1985) merkt over de behandelingsvolgorde op dat gerichte grammaticale oefening het verwervingsproces van

een taal kan versnellen, *mits* dit op het juiste moment gebeurt. Deze voorwaarde wordt door diverse andere auteurs onderschreven (Hulstijn 1988, Kwakernaak 1995), zij het dat deze auteurs wijzen op de problemen om een juiste volgorde vast te stellen. Deze problemen mogen ontwikkelaars van een leergrammatica er echter niet van weerhouden praktijkkennis en intuïtie over deze verwervingsvolgorde te gebruiken en te verantwoorden. Als de grammatica als leergrammatica is bedoeld, zou de leerstof minder geformaliseerd en geleidelijker moeten worden gebracht. Een standaard voor de volgorde van aanbieden is eens te meer wenselijk omdat veel basismethodes waarvoor de grammatica een hulpmiddel wil zijn, hierover ook geen duidelijke aanwijzingen geven.

Gebruik als opzoekgrammatica

Het register achterin het boek geeft de grammatica een meerwaarde omdat het een belangrijk hulpmiddel is voor cursisten die zelfstandig met de grammatica willen werken. De communicatief gerichte cursist komt in het register minder aan zijn trekken dan de traditioneel grammaticale cursist. Deze laatste treft in het register grammaticale termen aan en realiseringen van grammaticale termen. Die realiseringen kunnen bestaan uit woorden (*deze; die*) of uit delen van woorden (*-je; 'm*). Bovendien vindt de traditioneel grammaticaal gerichte cursist achterin het boek een lijst met vertaalde grammaticale begrippen (hetgeen het opzoeken aanzienlijk vergemakkelijkt).

De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat er nog veel problemen kleven aan de communicatieve invalshoek voor een opzoekgrammatica. Florijn (1995) denkt daarbij aan een 'interactief te raadplegen gegevensbank' die zowel traditioneel (op vorm) als communicatief toegankelijk is.

Een handzaam boek als *Grammatica in gebruik* kan aan deze eisen natuurlijk niet voldoen. Toch zijn er voor communicatief gerichte gebruikers te weinig aanknopingspunten om het boek doeltreffend te kunnen gebruiken.

De communicatieve ingangen in het register verdienen bijvoorbeeld een ruime uitbreiding. Omdat de grammatica aansluiting zoekt bij veelgebruikte basisleergangen is het misschien een idee om taalgebruikssituaties die hierin

aan bod komen als trefwoord op te nemen (gecompleteerd met een lijst van vertaalde taalfuncties, analoog aan de lijst met vertaalde grammaticale termen). In een veelgebruikte basisleergang als *Code Nederlands* staat een overzicht van de behandelde taalfuncties vóór in het boek. Niet al deze taalfuncties lenen zich voor een grammaticale beschrijving. Maar een aantal is zonder meer geschikt als trefwoord in het register van een communicatieve grammatica. Bijvoorbeeld de taalfunctie *bestellen* met een verwijzing naar het hoofdstuk waar *kunnen*, *willen* en *mogen* worden behandeld. Of *vragen naar de prijs en reactie* met een verwijzing naar het hoofdstuk 'Hoe vraag ik iets?', en naar het hoofdstuk over verwijswor- den waar de constructie *Dat is...; Die zijn ...* wordt behandeld. Ook een verwijzing naar het hoofdstuk 'Hoe beschrijf ik een hoeveelheid?', ligt voor de hand. Dit laatste voorbeeld laat zien dat een communicatieve ingang in een grammatica die zich voornamelijk nog op vorm richt, voor de gebruiker niet altijd het grootste gemak oplevert. Voor één taalfunctie moet deze immers zijn informatie in drie hoofdstukken bij elkaar sprokkelen. Desondanks denk ik dat voor het register van een opzoekgrammatica met communicatieve pre- tenties, meer mogelijk is dan *Grammatica in gebruik* biedt.

Naast het register kunnen ook de titels van de hoofdstukken het opzoekwerk voor cursisten vergemakkelijken. Titels als 'Hoe vraag ik iets?' of 'Hoe vergelijk ik iets' laten aan duidelijkheid niets te wensen over. Meer problemen heb ik met titels als: 'Hoe geef ik een kenmerk van een handeling of situatie' en 'Hoe geef ik een kenmerk van een persoon of ding?'. Hierover twee opmerkingen. Het is in de eerste plaats de vraag of deze titels niet een te hoge moeilijkheidsgraad hebben voor snel opzoekwerk. In de tweede plaats lost de nieuwe titel de tweedeling tussen vormge- richtheid en communicatieve gerichtheid niet op. Vormgerichte gebruikers zijn beter af met een traditionele titel als 'werkwoorden van modaliteit' (kunnen, willen, mogen moeten) in plaats van 'hoe geef ik een kenmerk van een handeling of situatie?' Communicatief gerichte cursisten willen meer weten over toepassin- gen van deze werkwoorden. Voor hen vallen de aspecten van kunnen, willen, mogen en

moeten niet noodzakelijk binnen één hoofd- stuk. Als *mogen* wordt gebruikt om toestem- ming te vragen, heeft het niets met de andere werkwoorden van modaliteit te maken. Dat wordt anders als *mogen* wordt gebruikt om een vriendelijk of beleefd verzoek te doen. *Mag ik een kop koffie?*, *Ik wil graag een kop koffie* of *Kun je mij een kop koffie inschenken?* vallen dan wel onder eenzelfde noemer.

Conclusie

Als leergrammatica heeft *Grammatica in gebruik* naast positieve kanten (de inzichtelijke inde- ling, de helderheid, en de gerichtheid op zelf- standigheid) toch ook een aantal duidelijke minpunten. Het is onduidelijk voor de gebrui- kers hoe zij het lesmateriaal uit het boek die- nen te verwerken. Ook docenten krijgen geen aanwijzingen hoe zij de stof zouden kunnen aanbieden. De oefeningen gaan in ieder geval niet verder dan een reproductieve verwerking. Het is daarbij de vraag of het materiaal vol- doende wervend is, om gebruikers te richten op daadwerkelijke toepassing van een gram- maticale structuur. Tenslotte zijn de auteurs te vrijblijvend over de volgorde waarin gebrui- kers de lesstof tot zich moeten nemen.

Wie communicatieve informatie in de gram- matica wil opzoeken, ondervindt nog grote problemen. Het register van *Grammatica in ge- bruik* bevat daartoe te weinig trefwoorden en de uitleg over het concrete gebruik van een grammaticale structuur blijft aan de abstracte kant.

De grammatica komt het beste tot haar recht als opzoekgrammatica voor gebruikers die meer willen weten over de vorm van taal- gebruik. Dan is het register doeltreffend, de lijst met vertaalde grammaticale termen faci- litair en de uitleg beknopt en helder, samen- gesteld aan de hand van semi-authentieke voorbeelden en een woordenschat die aansluit bij het niveau van de gebruikers. Het is voor gebruik als opzoekgrammatica van groot belang hoe de informatie in een hoofdstuk staat gerangschikt en welke uitleg eraan wordt gegeven. De compactheid, overzichtelijkheid en helderheid waarmee dit meestal in de grammatica is gebeurd, zijn dan een groot pluspunt.

- Florijn, A. "“Traditioneel” is geen scheldwoord en “communicatief” geen toverwoord. Over pedagogische grammatica’s” in: *Levende Talen* 505, 1995, p. 603-606.
- Hulstijn, J.H., 'Nieuwe perspectieven voor onderzoek naar het effect van grammatica-onderwijs op verwerving van een vreemde taal' in: *Toegepaste Taalwetenschap in Artikelen* 6/47, 1988, p. 114-130.
- Kuiken, F. & I. Vedder, 'Grammatica opnieuw bekeken. Over de rol en aanpak van grammatica in het tweede- en vreemde-taalonderwijs' in: *Levende Talen* 505, 1995, p. 598-602.
- Kwakernaak, E. 'Grammatica in het VTO: vernieuwingskansen en -grenzen' in: *Levende Talen* 505, 1995, p. 592-595.
- Neuner, G., M. Krüger & U. Grewer, *Übungstypologie zum kommunikativen Deutschunterricht*. Berlin/München, Langenscheidt, 1981.
- Pienemann, M., 'Learnability and syllabus construction' in: K. Hyltenstam & M. Pienemann (eds.) *Modelling and assessing second language development*. Clevedon, Multilingual matters, 1985.

Grammatica Nederlands

De komst van de nieuwe spellingregels heeft gevolgen voor de actualiteit van boeken die hier aandacht aan besteden. In dit kader is een herziene versie van de *Prisma Grammatica Nederlands* op de markt verschenen. Ook in didactisch opzicht is de grammatica gewijzigd in vergelijking met de eerste druk uit 1988.

De grammatica is bedoeld als naslagwerk voor wie snel een taalkundig probleem op wil lossen of, bij het leren van een vreemde taal, stuit op onbekende grammaticale begrippen. Ze is ook te gebruiken als cursusboek. *Grammatica Nederlands* wil een begrijpelijk overzicht presenteren van alle grammaticale begrippen in het Nederlandse taalsysteem en de onderlinge samenhang ervan. Hieronder worden ook spellingregels geschaard.

Het boek bevat verder een aantal lijsten: een lijst met de vervoeging van sterke werkwoorden, een lijst met Latijnse grammaticale termen en hun vertaling in het Nederlands (bedoeld als hulpmiddel voor mensen die een vreemde taal leren) en een register.

De beschrijving van het taalsysteem sluit aan bij de aanpak van de traditionele grammatica. De reden die hiervoor gegeven wordt, is dat dit aansluit bij veel leermethodes voor vreemde-talenonderwijs en bij de kennis van de grammatica die gebruikers op school hebben opgedaan.

H. Houët, *Prisma Grammatica Nederlands*. Utrecht, Het Spectrum, 1996. 252 blz. ISBN 90-274-4720-9, f 19,90.

Tweetalig mopjes tappen

Man tegen boekhandelaar:
 'Heeft u het boek "De man als heerser over de vrouw?"'
 'Nee meneer, het spijt me, wij verkopen geen sprookjesboeken!'

Deze mop komt uit een boekje met mopjes in